

חרות שיויון וכפיה-יסודות המהפכה היהודית

שי פינקלשטיין
רב קהילת ניצנים

תחת ההר-חרות, כפיה או הגנה?

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א
ויתיצבו בתחתית ההר, אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם. אמר רב אחא בר יעקב: מכאן מודעא רבה לאורייתא. אמר רבא: אף על פי כן, הדור קבלוה בימי אחשוורוש. דכתיב קימו וקבלו היהודים, קיימו מה שקיבלו כבר.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א
אמר רבי אלעזר: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו? דכתיב ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו, ברישא עשי, והדר לשמע.

מכילתא דרבי ישמעאל יתרו - מסכתא דבחדש פרשה ג
ויתיצבו, נצפפו. [מלמד שהיו ישראל מתייראין מפני הזיקין מפני הזועות מפני הרעמים מפני הברקים הבאים. - בתחתית ההר]. מלמד שנתלש ההר ממקומו, וקרבו ועמדו תחת ההר, שנאמר דברים ד יא ותקרבו ותעמדון תחת ההר.

מכילתא דרבי שמעון בר יוחאי פרק יט פסוק יז (מדרש תנאים)

ויתיצבו בתחתית ההר מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית ואמר אם מקבלין אתם עליכם את התורה <מוטב> ואם לאו כאן תהא קבורתכם באותה שעה געו כולם ושפכו לבם כמים בתשובה ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע אמר הקדוש ברוך הוא ערבים אני צריך אמרו הרי שמים וארץ יערבנו אמר להן בטילין הן. אמרו אבותינו יערבנו אמר להן עסיקין הן אמרו בנינו יערבנו אמר הרי ערבים טובים וכן הוא אומר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז (תה' ח ג) ואומר ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני. (הושע ד ו)

שיר השירים רבה (וילנא) פרשה ח
תחת התפוח עוררתיך, דרש פלטין איש רומי ואמר נתלש הר סיני ונצב בשמי מרום, והיו ישראל נתונים תחתיו שנא' (דברים ד') ותקרבו ותעמדון תחת ההר, ד"א תחת התפוח עוררתיך, זה סיני, ולמה נמשל בתפוח, אלא מה תפוח זה עושה פירות בחדש סיון, כך התורה נתנה בסיון, ד"א תחת התפוח עוררתיך, למה לא באגוז ואילן אחר, אלא כל אילן דרכו מוציא עליו תחלה ואח"כ פירותיו, ותפוח זה מוציא פירותיו תחלה ואח"כ מוציא עליו, כך הקדימו ישראל עשייה לשמיעה שנא' (שמות כ"ד) נעשה ונשמע, אמר הקדוש ברוך הוא אם אתם מקבלים עליכם תורתי מוטב ואם לאו הריני כובש עליכם ההר הזה והורג אתכם,

מסכתות קטנות מסכת אבות דרבי נתן נוסחא א פרק לג
ויש אומרים היה יוצא להם מים חיים מן הים ושותין בתוך הגזרים לפי שמימי הים מלוחים הן שנאמר נזילים. ואין נזילים אלא מתוקים שנאמר באר מים חיים ונזילים מן לבנון (שיר השירים ד' ט"ו) וענני כבוד למעלה מהם שלא ישלוט בהן השמש ועברו ישראל כן כדי שלא יצטערו. רבי אליעזר אומר תהום כפה עליהם מלמעלה ועברו בו ישראל כדי שלא יצטערו.

תלמוד בבלי מסכת עבודה זרה דף ב עמוד ב
 אומרים לפניו: רבש"ע, כלום נתת לנו ולא קיבלנוה? ומי מצי למימר הכי? והכתיב: ויאמר ה' מסיני בא
 וזרח משעיר למו, וכתיב: אלוה מתימן יבוא וגו', מאי בעי בשעיר ומאי בעי בפארן? א"ר יוחנן: מלמד
 שהחזירה הקדוש ברוך הוא על כל אומה ולשון ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה! אלא הכי
 אמרי: כלום קיבלנוה ולא קיימנוה? ועל דא תברתהון, אמאי לא קבלתוה? אלא כך אומרים לפניו:
 רבש"ע, כלום כפית עלינו הר כגיגית ולא קבלנוה, כמו שעשית לישראל? דכתיב: ויתיצבו בתחתית
 ההר, ואמר רב דימי בר חמא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא הר כגיגית על ישראל, ואמר להם: אם
 אתם מקבלין את התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם! מיד אומר להם הקדוש ברוך הוא:
 הראשונות ישמיענו, שנא': וראשונות ישמיענו, שבע מצות שקיבלתם היכן קיימתם! ומנלן דלא
 קיימום? דתני רב יוסף: עמד וימודד ארץ ראה ויתר גוים, מאי ראה? ראה ז' מצות שקבלו עליהן בני נח
 ולא קיימום, כיון שלא קיימום עמד והתירן להן.

תוספות מסכת שבת דף פח עמוד א
 כפה עליהן הר כגיגית - ואף על פי שכבר הקדימו נעשה לנשמע שמא יהיו חוזרים כשיראו האש
 הגדולה שיצאתה נשמתו והא דאמר בפ"ק דמס' ע"ז (דף ב:) כלום כפית עלינו הר כגיגית דמשמע דאם
 היה כופה עליהן לא היה להן תשובה והכא אמר דמודעא רבה לאורייתא היינו על מה שלא קבלוה
 אבל מה שלא קיימוה איכא תשובה.

תלמוד בבלי מסכת עירובין דף נה עמוד א
 והיינו דאמר אבדימי בר חמא בר דוסא מאי דכתיב לא בשמים היא ולא מעבר לים היא, לא בשמים היא
 - שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא - אתה צריך לעבור אחריה.

הצורך במוטיב הכפיה
 הרב קוק מאמרי הראיה
 ב אתם מקבלים את התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" נחרתה התורה במעמקי נשמתנו.
 ועתה, כאשר הננו צריכים לשוב לימי עלומינו וצעדי התחיה הלאומית נשמעים בהד קולם הפועם, עוד
 הפעם הננו שבים למעמד רציני כזה. עוד הפעם הננו עומדים סוף כל סוף לקבל את התורה מתוך
 כפית הר כגיגית בתור סם החיים של תחית האומה ובנינה בארצה. אולי לא נעים לנו הדבר, אילו היה
 תלוי בחפצנו הפשוט אפשר שהיינו בוחרים בקבלה כזו שבאה חק רצון חפשי, שאנחנו חושבים אותו
 ליותר אידיאלי. אבל לא כאשר יראה האדם לעינים מתהוים הדברים במציאות. אין אנו יכולים להשקיף
 לתכנם של הדברים בעצמיותם והננו רואים רק את הברק הנוצץ עליהם מבחוץ. אמנם החכמה
 העליונה, חכמת רבון כל העולמים, אשר "הוא אמר ויהי, צוה ויעמד", היא מיסדת את מפעלותיה
 ביסוד המציאות ובעצמותה של ההויה על פי אמתתן. היא יודעת, כי חלושים אנחנו, חלושי רצון הננו
 וחלושים הם האידיאלים שלנו, אין אנו רואים כלל וכלל שקימו של עולם מלא ימסר לרצוננו, ועל כן
 הננו קרואים מתוך הכרח אל הדבר הגדול והנשגב העומד ברומו של עולם, ומתוך הכרחים פנימיים
 והכרחים חיצוניים לקבלתה של תורה ביסוד תחית הפלאות שלנו גם בהוה

הרב סלוביצקי (איש האמונה הבודד)
 העם הסכים להיכנע לרצון ה' כתוצאה ממור"מ חופשי בין משה לבין העם כפי שמסופר בתורה, ואילו
 דעת התלמוד שכפה עליהם הר כגיגית מתייחסת לפעולה שנעשתה לאחר שהברית נכרתה עפ"י
 החלטה חופשית... לפי הנראה האלוקים דורש מהקהילה שתי התחיבויות: האחת היא כללית לציית
 לרצון ה' והשנייה היא התחיבות כלפי כל חוק וחוק. ההתחיבות השניה נתקבלה מתוך כפיה. הטעם
 להכנסת גורם הכפיה הוא שאיש הברית חש שאלוקים כופה עליו או מכניע אותו אף בשעה שהוא
 פועל כבן חורין.

תלמוד בבלי מסכת שבת דף פח עמוד א

אמר חזקיה: מאי דכתיב משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה, ואם שקטה למה יראה? אלא: בתחילה - יראה, ולבסוף - שקטה. ולמה יראה - כדריש לקיש, דאמר ריש לקיש: מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למה לי? - מלמד שהתנה הקדוש ברוך הוא עם מעשה בראשית, ואמר להם: אם ישראל מקבלים התורה - אתם מתקיימין, ואם לאו - אני מחזיר אתכם לתוהו ובוהו.

שפת אמת פרשת בהר

בפסוק כי לי בני עבדים עבדי הם הלשון כפול. ולי בני עבדים הוא מצד בחירת ה' בבנ"י. עבדי הם מצד בחירת בנ"י לקבל עליהם עול מלכותו יתברך - כמ"ש ה' האמרת וה' האמירך. וכפי מה שמקבלין להיות עבדי ה' כך מתקיים הפסוק לא ימכרו ממכרת עבד. וז"ש המשנה המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות כנ"ל.

Understanding American Judaism Vol 1 Page 166-167 (Jerome Carlin and Saul H Menelowitz)

Authority as it is most generally understood has reference to the basic social fact that individuals are differentiated with respect to the possibility of their affecting each other's conduct. The religious specialist is said to have sacred authority because he legitimize his authority in terms of an ultimate value system and because he is able to affect the behavior of others so that it will be in accordance with this system of ultimate values. There are three aspects of the authority of religious specialist which should be kept in mind:

1- The manner in which this authority is legitimated - by a claim of a direct communion with the transcendental order...

2- The type of kind of authority that the religious specialist possesses: **Imperative authority** characterized by the possibility of applying organized relatively specific sanctions which include use of coercion, or **Influential authority** which by hortatory and exemplary conduct involves the imposition of unorganized diffuse sanctions.

3- The extent of the authority of the religious specialist - **how many individuals act in accordance with the rules he espouses.**

שיוון ושותפות ביחסינו עם ה':

שמות רבה (וילנא) פרשת פקודי פרשה נב

רשב"י שאל את ר' אלעזר ברבי יוסי איפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו, א"ל הן משל למלך שהיתה לו בת יחידה והיה מחבבה ביותר מדאי והיה קורא אותה בתי לא זז מחבבה עד שקראה אחותי ועד שקראה אמי, כך הקדוש ברוך הוא בתחלה קרא לישראל בת שנאמר (תהלים מה) שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית אביך, לא זז מחבבן עד שקראן אחותי שנא' (שיר/השירים/ה) פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי שראשי נמלא טל קוצותי רסיסי לילה, לא זז מחבבן עד שקראן אמי שנאמר (ישעיה נא) הקשיבו אלי עמי ולאמי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע, עמד רשב"י ונשקו על ראשו,